

wypełnili w swych ocenach ramki cudzych i przez kogo innego ustalonych schematów, zapominając, że obowiązkiem naukowca jest sprawdzić źródłowo i udowodnić źródłowo ich słuszność. Odpowiedzialność za to rozdziela się w różnym stopniu i na nich i na nas — ich wychowawców — i na zjawisko określane wieloznacznym słowem „sytuacja okresu powstawania prac“. Zalety prac są ich bezsprzeczną zaletą.

KONSTANTY GRZYBOWSKI (Kraków)

W. Kożewnikow, *Istorijskoe gosudarstwo. 1917—1956 gody*. Gosudarstvennoje Izdatielstwo Juridiceskoj Literatury, Moskwa 1957, s. 383.

W historii radzieckiego prawa interesujące są dzieje sądownictwa. Rewolucyjna władza radziecka znosząc burżuazyjne sądownictwo rosyjskie odrzuciła także jego formy organizacyjne. Sądownictwo radzieckie jest odmienne od sądownictwa carskiej Rosji nie tylko ze względu na różnice w wykonywaniu funkcji klasowo-politycznych, ale również pod względem struktury i zasad organizacyjnych. Obecna organizacja sądownictwa radzieckiego opiera się na długoletnich doświadczeniach. Jedynie ogólne zasady, na jakich opiera się organizacja i działalność pierwszych sądów radzieckich, leżą u podstaw obecnego sądownictwa w ZSRR. Poszukiwanie przez władzę radziecką coraz to nowych form organizacyjnych dla sądownictwa powodowało liczne zmiany systemu sądowego w tym kraju. Praca W. Kożewnikowa poświęcona jest dziejom tego sądownictwa. Pożądane wydaje się krótkie omówienie tej pracy i poczynienie pewnych uwag krytycznych.

Zacznijmy od periodyzacji. Autor dzieli historię radzieckiego sądownictwa na siedem okresów. Za kryterium podziału posłużyły mu etapy rozwoju państwa radzieckiego. Wyodrębnia zatem okres dokonania Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej (1917—1918), okres walki o utrwalenie władzy radzieckiej, początków realizacji leninowskiego planu pokojowego budownictwa, obcej interwencji i wojny domowej (1918—1920), okres odbudowy gospodarki narodowej (1921—1925), okres socjalistycznej industrializacji i kolektywizacji gospodarki wiejskiej (1926—1934), okres wzmocnienia i rozwoju społeczeństwa socjalistycznego w latach przedwojennych (1935—1941), okres Wielkiej Wojny Narodowej (1941—1945) i okres powojennej odbudowy i rozwoju gospodarki narodowej (1946—1956). W nauce radzieckiej periodyzację opartą na tym kryterium stosuje się również w historii innych gałęzi prawa oraz w ogólnej historii radzieckiego państwa i prawa¹. Wprawdzie w wielu pracach spotyka się nieco inny podział aniżeli przyjęty w pracy W. Kożewnikowa, lecz zawsze przeprowadzany jest on według etapów rozwoju państwa, a nie w oparciu o zmiany zachodzące w danej dziedzinie prawa. Tak np. w podręczniku historii radzieckiego państwa i prawa (pod redakcją A. Dienisowa) okres walki o socjalistyczną industrializację kraju i kolektywizację gospodarki wiejskiej został podzielony na dwa okresy — walki o industrializację kraju (1926—1929) i walki o kolektywizację gospodarki wiejskiej (1930—1934). Ten ostatni podział spotykamy też w podręcznikach organizacji wymiaru sprawiedliwości opra-

¹ A. Dienisow (red.), *Istorijskoe gosudarstwo i prawnost, Moskwa 1949*; L. Martysjewicz, *Woprosy ob osnovnykh etapakh razwitijskogo socialisticzeskogo prawnost*, Wiestnik Moskowskogo Uniwersitieta, Sierija ekonomiki, filiosofii i prawnost, 1957 nr 3, s. 137 i n.; A. Dawidowicz, *O periodizacii istorii sovietkogo gosudarstwa i prawnost*, Sowietkoe Gosudarstwo i Prawo, 1958 nr 3, s. 112 i n.

cowanych przez D. Kariewa². Jeśli chodzi o ogólną historię radzieckiego państwa i prawa podział oparty na tym kryterium uważam za trafny, mam jednak wątpliwości, czy jest on najlepszy w pracach historycznych poświęconych poszczególnym dziedzinom prawa. W tym ostatnim wypadku bardziej odpowiednie wydaje się stosowanie podziału dokonanego w oparciu o zmiany zachodzące w danych dziedzinach prawa. Taki podział pozwoliłby autorowi lepiej uwypuklić zmiany, jakie zachodziły w organizacji radzieckiego sądownictwa.

Stosownie do przyjętej periodyzacji autor dzieli pracę na siedem części. W każdej z tych części omawia ogólne zmiany w organizacji sądów, poszczególne sądy pod względem ich struktury organizacyjnej, obsady i właściwości oraz zarząd wymiaru sprawiedliwości. W każdej części przedstawia również zadania sądów w danym okresie historycznym. Wywołać to musi pewne wątpliwości. Nasuwa się pytanie, czy w ogóle można mówić o jakichś odrębnych zadaniach sądów w tych poszczególnych okresach. Zadania radzieckiego wymiaru sprawiedliwości określone przez obowiązującą ustawę z 16 VIII 1938 r. o ustroju sądów w ZSRR polegają na ochronie społecznego i państwowego ustroju ZSRR, socjalistycznego sposobu gospodarowania i socjalistycznej własności, politycznych, pracowniczych, mieszkaniowych i innych osobistych i majątkowych praw i interesów obywateli, praw i chronionych przez prawo interesów instytucji państwowych, przedsiębiorstw, kołchozów oraz spółdzielczych i innych społecznych organizacji. Ponadto ustawa mówi o zadaniach wychowawczych sądów³. W podobny sposób określała zadania sądów ustawa z 19 XI 1926 r. o ustroju sądów RSFR⁴. Wskazane przez ustawę zadania sądów są więc zadaniami klasowo-politycznymi i wobec tego nie mogą się zmieniać stosownie do przyjętych okresów. Autorowi nie udało się też wykazać odrębnych zadań wymiaru sprawiedliwości dla każdego okresu. Jego wywody na ten temat są raczej przeglądem ważniejszych ustaw wydanych w poszczególnych okresach.

Historię radzieckiego sądownictwa poprzedza autor krótką i może nieco ogólnikową charakterystyką sądownictwa carskiej Rosji. Zamyka tę część pracy przegląd ustawodawstwa wydanego przez Rząd Tymczasowy po rewolucji lutowej. Najbardziej interesująca jest wzmianka o sądach tworzonych w terenie przez ludność. Żywoć tych sądów był bardzo krótki, bowiem Rząd Tymczasowy polecił zlikwidować wszystkie sądy utworzone z inicjatywy ludności. Pożądane byłoby nieco szersze omówienie tych sądów i porównanie ich z sądami tworzonymi w pierwszych dniach Rewolucji Październikowej. Zastrzeżenie musi wywołać umieszczenie całej tej charakterystyki w rozdziale zatytułowanym „Sąd w okresie dokonywania Wielkiej Rewolucji Socjalistycznej“. Z punktu widzenia systematyki pracy lepiej byłoby wyodrębnić tę część w osobny rozdział albo uczynić z niej część wstępną pracy.

Praca obejmuje w zasadzie historię sądownictwa całego Związku Radzieckiego, jednak jeśli chodzi o czasy poprzedzające wprowadzenie jednolitego sądownictwa związkowego, to przede wszystkim uwzględniona została historia sądownictwa Federacji Rosyjskiej. O sądownictwie niektórych innych republik związkowych znajdujemy tylko pewne wzmianki. Rozwój sądownictwa radzieckiego w niektórych republikach został zupełnie pominięty. Na brak ten zwracał już uwagę I. Martysjewicz w recenzji I wydania omawianej pracy⁵. Obecne II wydanie

² D. Kariew, *Sowietskoje sudoustrojstwo*, Moskwa 1951; D. Kariew, *Organizacija suda i prokuratury w SSSR*, Moskwa 1954.

³ *Istorija zakonodatelstwa SSSR i RSFR po ugołownomu procjessu i organizaciji suda i prokuratury*. Sbornik dokumentow, Moskwa 1955, s. 564.

⁴ Ibidem, s. 428.

⁵ I. Martysjewicz (rec.), *M. Kożewnikow: Istoria sowietskogo suda, 1948*, *Sowietskoje Gosudarstwo i Prawo*, 1949, nr 5, s. 74—5.

jest rozszerzone m. in. o szereg danych z historii innych republik związkowych, ale mimo to powyższa uwaga jest nadal aktualna.

Ckres tworzenia się sądów radzieckich omówiony został w pierwszej części pracy. Opis pierwszych sądów poprzedzony jest krótkimi uwagami na temat sądownictwa Komuny Paryskiej. Autor podkreśla, że doświadczenia Komuny Paryskiej wskazywały na konieczność zlikwidowania starego aparatu sądowego i zorganizowania nowych, proletariackich sądów.

Pierwsze radzieckie sądy powstały przed wydaniem dekretu Nr 1 o sądzie (dekret ukazał się 23 XI 1917 r.). Przybierały one różnorodne nazwy, jak rewolucyjne sądy ludowe, komisje śledcze, sądy sumienia publicznego i in. Warto dodać, że niekiedy jeden sąd używał kilka nazw, np. sąd rejonu wyborskiego w Piotrogradzie⁶. Pierwsze sądy działały na zasadach kolegalności — jeden sędzia stały i kilku ławników. Udział w sądeniu brali przedstawiciele różnych organizacji. Autor nie zwrócił uwagi na to, że w tym wyrażała się tendencja do obsadzania sądów według klucza partyjnego. W skład sądów obok przedstawicieli partii bolszewików, związków zawodowych, komitetów fabrycznych, komitetów domowych, związku delegatów chłopskich, wchodził delegaci komitetów partyjnych mniejszawików, eserów i eserów maksymalistów⁷. Ze zjawiskiem samorządnego tworzenia sądów przez proletariát spotykamy się już w czasach Komuny Paryskiej, aczkolwiek Komuna nie zniósła burżuazyjnego sądownictwa⁸. Szkoda, że autor problem ten całkowicie pominął.

Po omówieniu sądów organizowanych z inicjatywy terenowych rad autor przechodzi do omówienia pierwszych dekretów o sądzie. Porusza kwestie uregulowane w dekreście Nr 1, a więc sprawę zniesienia dotychczasowych sądów powozecznych i specjalnych, zawieszenia działalności sądów pokoju, wprowadzenia nowych sądów miejscowych, ich obsady, sposobu powoływania sędziów i właściwości rzeczowej, dalej środków odwoławczych oraz stosowania przez sądy dawnych ustaw. Omawia następnie dekret Nr 2 (okręgowe sądy ludowe, komisje śledcze, zapowiedź utworzenia obwodowych sądów miejscowych i najwyższego organu kontroli sądowej) i dekret Nr 3 (powołanie rad sędziów ludowych). Obok systemu sądów ludowych istniał w tym czasie system trybunałów rewolucyjnych. Autor poświęca im sporo miejsca. Oprócz terenowych trybunałów rewolucyjnych istniał centralny trybunał rewolucyjny powołany do życia dekretem z 29 V 1918 r. (Trybunał Rewolucyjny przy WCKW). Istniały też odrębne rewolucyjne trybunały prasowe. Osobno omówił autor organizację sądów Czerwonej Gwardii i Czerwonej Armii oraz WCzK i jej terenowe organy. Szerzej aniżeli w innych częściach pracy potraktował sądownictwo radzieckie na Ukrainie. Pomimo to autor nie przedstawił całej specyfiki tworzenia się sądownictwa radzieckiego w tej republice⁹.

Autor omawia nie tylko poszczególne dekryty o sądzie. Piszze o projektach i dyskusjach prowadzonych nad projektami w Ludowym Komisariacie Sprawiedliwości i w innych ciałach. Wskazuje na trudności związane z organizowaniem nowych sądów na niektórych terenach. Podaje, że w Turkiestanie wobec trudności w zorganizowaniu nowych sądów utrzymano na pewien czas stare sądy, z tym,

⁶ I. Uszakow, *Sozdanije pierwszego narodnogo suda w Pietrogradie*, Sowiet-skoje Gosudarstwo i Prawo, 1957, nr 1, s. 4.

⁷ D. Kurskij, *Osnowy riwolucionnogo suda, Izbrannyje stat'i i riecz*, Moskwa 1948, s. 16.

⁸ A. Bażanow, *Komissija justicii Pariżskoj Kommuny 1871 g*, Sowiet-skoje Gosudarstwo i Prawo, 1955, nr 2, s. 103.

⁹ Por. A. Riwlín, *Pierwyye zakonodatielnyje akty o sowiet-skom sudie na Ukrainie*, Sowiet-skoje Gosudarstwo i Prawo, 1949, nr 11, s. 57 i n.

że sprawy o charakterze politycznym przekazano radom miejscowym. Nie wspomina natomiast o tym, iż likwidacja starego sądownictwa w samym centrum Rosji wywołała gwałtowne sprzeciwy ze strony wychodzącej jeszcze w tym czasie prasy burżuazyjnej, pracowników carskich sądów i prokuratury oraz związanej z burżuazją profesury i adwokatury. W tych sferach nowe sądy uważano za nielegalne. W wielu też miejscowościach stare sądy działały jeszcze po ukazaniu się dekretu Nr 1 o sądzie. Niekiedy likwidowano je dopiero przy użyciu siły¹⁰.

W tej części pracy znajdujemy także wzmiankę o sądownictwie gminnym i gromadzkim. Istniało ono na początku rewolucji. Funkcję sądów wykonywały wówczas zebrania wiejskie, na których rozpatrywano sprawy karne i cywilne. Na marginesie niniejszej uwagi należy zaznaczyć, że wykonywanie sądownictwa przez zebrania wiejskie było zjawiskiem rozpowszechnionym w czasie rewolucji chińskiej¹¹. Ponadto należy wspomnieć i o tym, że niektórzy autorzy radzieccy ocenili tę formę sądownictwa rewolucyjnego jako akty samosądu. Stanowisko takie zajmował np. M. Isajew¹².

W drugiej części pracy omawia autor tendencję do ujednolicenia systemu sądownictwa. Tendencja ta objęła trybunały rewolucyjne. Z okresu lat 1918—1920 notujemy szereg aktów normatywnych dotyczących trybunałów. Najważniejszym była ustawa o trybunałach rewolucyjnych z 12 IV 1919 r., która normowała działalność wszystkich trybunałów oprócz wojskowych. Instancją kasacyjną był jednolity Trybunał Kasacyjny przy WCKW. Przy WCKW działa także Trybunał Najwyższy rozpatrujący sprawy przekazane mu przez Prezydium WCKW. Kasacji od wyroków tego trybunału nie było. Osobono działały wojskowe trybunały rewolucyjne i wojskowe trybunały rewolucyjne do spraw kolejowych.

W tej części pracy na szczególną uwagę zasługuje rozdział omawiający sądy narodowościowe, działające na niektórych terenach obok sądów ludowych (*sudy kazijew, sudy bijew, aksakalskije sudy*). Istnienie ich w Związku Radzieckim podyktowane było specyficznymi warunkami społecznymi niektórych krajów. Sądy takie działały w krajach zamieszkałych przez ludność muzułmańską. Stosowały one prawo szariatu i adatu. Podane przez autora wiadomości na ich temat są jednak dość skąpe. Niektóre interesujące problemy sądownictwa w krajach zamieszkałych przez ludność muzułmańską zostały pominięte. Autor nawet nie wspomina, że w Turkiestanie prawo muzułmańskie stosowały również sądy ludowe. Sądy te dzieliły się tam na sądy dla ludności muzułmańskiej i dla ludności rosyjskiej, a rada sędziów ludowych, będąca instancją kasacyjną dzieliła się na dwa wydziały — muzułmański i rosyjski. Normy szariatu mogły być stosowane o ile nie były sprzeczne z ustawodawstwem rządu robotniczo-dechkańskiego. W rzeczywistości prawo szariatu stosowano w sposób sprzeczny z prawem socjalistycznym. W 1920 r. LKS Turkiestańskiej Republiki postanowił powołać specjalną komisję do opracowania zasad, według których prawo szariatu zostałoby dostosowane do ustawodawstwa radzieckiego. Próba pogodzenia norm szariatu z prawem radzieckim zakończyła się jednak niepowodzeniem. Wobec tego w 1922 r. wydana została ustawa o sądach kazijskich. Odtąd tylko te sądy mogły stosować prawo muzułmańskie. W następnym roku sądy kazijskie wyjęto z budżetu państwowego. Ciężar utrzymywania ich nałożono na obywateli, którzy życzyli sobie istnienia tych sądów. Poza tym

¹⁰ D. Kariew, *Organizacija suda i prokuratury w SSSR*, Moskwa 1954, s. 76.

¹¹ E. Gudosznirow, *Sudiebnyje organy Kitajskoj Narodnoj Riespubliki*, Moskwa 1957, s. 15—9.

¹² P. Miszunin, *Oczerki po istorii sowietskogo ugołownogo prawa*, Moskwa 1954, s. 44—5.

stałe ograniczano właściwość sądów kazijskich. W 1926 r. nie było już w Turkiestanie ani jednego takiego sądu¹³.

W trzeciej i czwartej części pracy omówione zostały dalsze posunięcia zmierzające do ujednolicenia sądownictwa. Trzeci okres historii radzieckich sądów charakteryzuje się przede wszystkim ograniczeniem kompetencji sądów specjalnych. Zmiany te autor omawia bardzo szczegółowo. Dalszemu ujednoliceniu uległ system trybunałów rewolucyjnych (dekret z 23 VI 1921). Tendencja do ujednolicenia szła tak daleko, że przy CKW Ukraińskiej SRR miał być utworzony wydział podporządkowany Trybunałowi Kasacyjnemu przy WCKW RSFRR. Istniały jednak i inne dążenia. Autonomiczna Republika Turkiestańska starała się o własny sąd najwyższy, nie podporządkowany Trybunałowi Najwyższemu przy WCKW. Najważniejsze zmiany wprowadzone zostały w ramach reformy sądowej z 1922 r. Ustawa z 3 XI 1922 r. o ustroju sądów RSFRR ustanowiła następujący system sądowy: sąd ludowy, sąd gubernialny i Sąd Najwyższy RSFRR. Niezależnie od tych sądów ustawa przewidywała trybunały wojskowe, wojskowe trybunały transportowe, sekcje specjalne sądu ludowego do spraw ze stosunku pracy, komisje ziemskie oraz komisje arbitrażowe. Na ten okres przypada też utworzenie Sądu Najwyższego ZSRR.

W czwartym okresie autor notuje dalsze zmiany, spośród których najważniejsze przewidywała ustawa z 19 XI 1926 r. o ustroju sądów RSFRR. Z innych zmian na uwagę zasługuje zlikwidowanie kolegium sądowego CGPU.

W tej części pracy znajdują się dwa nowe rozdziały; jeden o sądach społecznych, a drugi o sądach tubylczych. Na ten okres przypada właśnie rozwój sądownictwa społecznego (*товарищеские обществиенные суды*). Autor notuje powstawanie sądów wiejskich, kołchozowych, fabrycznych i innych. Warto dodać, że swego czasu przykładano w Związku Radzieckim dużą wagę do rozwoju tego rodzaju sądów. Widziano w nich narzędzie wychowywania ludzi w idei socjalizmu, a rozwijanie systemu sądów społecznych uważano za jedno z ważniejszych zadań politycznych¹⁴. Niemniej interesująca jest działalność sądów tubylczych oraz organów zarządu tubylczego, wykonywujących funkcje sądowe. Ta forma sądownictwa istniała na Północy, w krajach syberyjskich i na Uralu. Do sądów tubylczych należały takie sądy, jak koczownicze, tundrowe, wvso, rodowe, rejonowe sądy tubylcze. Sądy te stosowały prawo obowiązujące w RSFRR i miejscowe zwyczaje, jeśli nie były one sprzeczne z podstawowymi założeniami radzieckiego ustawodawstwa.

Następne trzy części pracy obejmujące dalsze okresy dotyczą już sądownictwa związkowego. W piątej części pracy znajdujemy omówienie obowiązującej ustawy z 16 VIII 1938 r. o ustroju sądownictwa ZSRR oraz związkowych i autonomicznych republik. W szóstej części pracy zawarty jest opis sądownictwa radzieckiego w czasie ostatniej wojny. Autor szczegółowo przedstawia zmiany związane z wprowadzeniem stanu wojennego. Wnikliwej analizie poddaje kwestię właściwości poszczególnych trybunałów wojennych, których było wiele. W szerokim zakresie podlegały im również osoby cywilne. W tym okresie powstało sądownictwo radzieckie w Zakarpackiej Ukrainie. Fakt ten autor pomija, a szkoda bo jest on godny uwagi. W 1944 r. Rada Ludowa Zakarpackiej Ukrainy powołała do życia Specjalny Sąd Zakarpackiej Ukrainy z siedzibą w Użgorodzie. W działalności swojej sąd ten posługiwał się zasadami Manifestu I Zjazdu Ludowych Komitetów Zakarpackiej Ukrainy oraz „wewnętrznym przekonaniem i ludowym poczuciem prawa”. Jeśli

¹³ Ch. Sulejmanowa, *Istoriczeskij oczerk o sozdanii sowjetskich sudow w Uzbejk'stanie*, Sowiet'skoje Gosudarstwo i Prawo 1949 nr 3, s. 61 i n.

¹⁴ A. Wyszinski, *Sudoustrojstwo w SSSR*, Moskwa 1940, s. 205 i n.

chodzi o organizację i zakres działania przypominał on Trybunał Rewolucyjny przy WCKW z 1918 r.¹⁵. Ostatnia część pracy poświęcona sądownictwu w okresie powojennym nie należy do historii. Jest to okres jeszcze nie zamknięty. Autor kończy pracę omówieniem najnowszego ustawodawstwa z 1957 r.

*

W literaturze radzieckiej praca W. Kożewnikowa jest jedyną tego rodzaju pracą z historii sądownictwa. Inne prace mają przeważnie charakter przyczynkowy. Bogaty materiał, zaczerpnięty częściowo ze zbiorów Centralnego Archiwum Państwowego Rewolucji Październikowej, czyni omawianą pracę interesującą i godną przestudiowania.

WIESŁAW DASZKIEWICZ (Poznań)

Dekrety Sowietzkiej Własti, tom I, 25 IX 1917 — 16 III 1918 g. Gosud. Izdat. Politczeskoj Literatury, Moskwa 1957, ss. VIII + 626.

Instytut Marksizmu-Leninizmu przy KC KPZR i Instytut Historii Akademii Nauk ZSRR przystąpiły do publikowania aktów prawnych, wydawanych w swoim czasie przez centralne organa państwa radzieckiego. Dla tego celu zapoczątkowano nową serię publikacji źródłowych zatytułowaną „Dekrety Sowietzkiej Własti”. Będzie to seria wielotomowa. Jesienią 1957 r. ukazał się w ZSRR tom I, który zawiera akty prawne — w wyborze — wydane w okresie od powstania zbrojnego w listopadzie 1917 r. do IV Wszechrosyjskiego Zjazdu Rad tj. do 16 marca 1918 r.

Tom I został przygotowany do druku przez: doktora nauk historycznych prof. S. N. Wałkę, kand. nauk historycznych I. W. Zagoskinę, Ł. N. Rastopczynę, J. A. Achankina i przez kan. nauk historycznych B. N. Kazancewa. W skład komisji redakcyjnej wchodził: G. D. Obiczkin, S. N. Wałk, Ł. S. Gaponienko, A. A. Nowosielski i M. D. Stuczebnikowa.

Do tomu pierwszego wchodzi znaczna ilość dokumentów publikowanych po raz pierwszy. Inne dokumenty były uprzednio publikowane w *Gazecie Wriemiennogo Raboczego i Krestijanskogo Prawitielstwa*, w *Izwestijach*, w *Prawdzie*, w *Sobraniju Uzakonienij i Rozporiazenij Raboczego i Krestijanskogo Prawitielstwa*, w gazecie *Raboczij Sołdat*, w *Dierewienskiej Biednotie* itd. Ważniejsze z tych ostatnich dokumentów były także ogłaszane wcześniej w różnych zbiorach aktów prawnych państwa radzieckiego.

Wszystkie publikowane w omawianym tomie dokumenty zostały porównane z oryginałami lub wiarygodnymi kopiami, czy pierwodrukami. Każdy dokument opatrzone jest legendą, która między innymi wskazuje dokładnie źródła, na których oparto publikowany tekst.

Publikowane w zbiorze dokumenty pochodzą od Piotrogradzkiego Komitetu Wojskowo-Rewolucyjnego, od Wszechrosyjskich Zjazdów Rad, od Wszechrosyjskiego Centralnego Komitetu Wykonawczego i od Rady Komisarzy Ludowych. Są też i niektóre dokumenty wydawane przez poszczególne komisariaty ludowe, ale noszące podpis W. Lenina lub sporządzone przy jego udziale. Jak widać z tego, do zbioru włączono akty prawne różnego rodzaju i różnej rangi. Nie są to więc wszystko de-

¹⁵ W. Lisicyn, *Organizacija i diejatielnost' specialnogo suda Zakarpatskoj Ukrainy*, Lwiwskij Derżawnyj Uniwersytet im Iwana Franka, Naukowi Zapysky, t. XXXVIII, s. 94—103.